

**Δ. Κ. ΠΑΠΑ-
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ**

Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ: 'Η 'Αλεξάνδρεια κι' ὁ Καβάφης

Παραγωγός, ὁ γνωστός συγγραφέας καὶ διευθυντής τῶν («Κριτικῶν Φύλλων») κ. Χατζηφώτης, τῆς πρῆς τελευταίας ἑνα καινούργιο βιβλίου του, ποῦ τὸ διαποτίζουν ἡ μεγάλη καὶ δικαιολογημένη ἀγάπη του στὴν 'Αλεξάνδρεια τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν, τῶν ἐπιστημῶν, τῆς γλώσσας, τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς, τῆς ποιήσεως καὶ τῆς κριτικῆς, καθὼς κι' ἡ ἀνύστακτη νοσταλγία του στὴ «δικὴ του πόλι», ποῦ ἴταν μὲ ἀπ' τὴς γυναιότερες, πνευματικότερες, καὶ εὐγενέστερες ἑλληνικές ἑστίες τοῦ ἐξωτερικοῦ, καὶ ποῦ τώρα μάχεται σκληρὰ γιὰ νὰ ἐπιβίωσῃ, ὅπως καὶ ὁ ἱστορικότερος — θρησκευτικὰ καὶ ἔθνικα — μαρτυρικός ἑλληνισμός τῆς Πόλης. Τὰ κεφάλαια ποῦ συναρπάζουν τὸ λαφύρι αὐτὸ βιβλίου, τὸ γραμμένο μὲ ἀνεσι καὶ χάρι λογοτεχνικά, δίνουν τὴν εὐκαιρία στὸν κ. Χατζηφώτη ν' ἀναπτύξῃ ὅλα τὰ χαρίσματα τῶν διαφορτικῶν πλευρῶν τῆς συγγραφικῆς δραστηριότητός του, φανερώνοντας καὶ πάλι μὴ πλοῦσια σφαιρικότητα, ποῦ σπρτίζεται στὴ φιλολογικὴ ἐνημέρωσί του, στὴς κριτικὲς του δεξιότητες, στὴς ἀριστερές του ἀφαιμοιωμένες γνώσεις του, στὴν εὐρύτερη παιδευτικὴ ἔφεσί του, στὸν καθαρὰ ἔθνικα παλμό του, σ' ὅ,τι ἔχει οἰκίαι μὲ τὴν ὀρθοδοξία, τὴν ἐπιβίωση πορεία τοῦ Γένους, τοῦς πνευματικούς ἀγῶνες καὶ τοῦς ηγέτες τοῦ ἐν διασπορᾷ ἑλληνισμοῦ. Στὴν περίπτωσι τῆς 'Αλεξάνδρειας, ὁ κ. Χατζηφώτης ἴταν ὁ καταλληλότερος νὰ μᾶς δώσῃ τὸν εὐρὺ αὐτὸ πίνακα τῆς ἀνεπανάληπτης πνευματικῆς προσφοράς τῆς — ὁ ἄλλος τοῦς τομεῖς, ἀρχιδόν — ἀρχίζοντας ἀπ' (τὸν καιρὸ τῶν Πτολεμαίων), ἀλλοῦ συνοπτικά κι' ἀλλοῦ μὲ προσωπικὲς κριτικὲς παρατηρήσεις καὶ λεπτομερειακὸς σκολιασμοῦς — ὅπως γίνεται σ' ὅλα τὰ ἱστοριοφιλολογικὰ κεφάλαια τοῦ βιβλίου — περνώντας ἀπ' τὴ βαμμοστὴ ἀνθρώπινη, ἔθνικα καὶ ἐκκαθιστατικὰ συζυγία τοῦ Μελετίου Πηγά καὶ τοῦ Κυριαίου τοῦ Λουκάρεως, τῶν ὁποίων ἔγωνα κρηματίει τὴν ἀγωνιστικότητα, τὴν πίστι τοῦς στὴ δημοτικὴ καὶ τὸν ἀνοικτὸ, ἀναγεννητικὸ νῦν τοῦς, γιὰ νὰ φτάσῃ ἔως τὴν ἐποχὴ τοῦ Καβάφη καὶ τῶν μεταγενέστερων, ἀφοῦ, βέβαια, ἐξιστορήσῃ ἀπὸ πρῶτο κεφάλαιο, μὲ ἀφθονα καὶ διαφαντικὰ στοιχεῖα, ὅσα ἐξείρετα ἐπέτυχον οἱ 'Ἕλληνες τῆς Αἰγύπτου, καὶ κυρίως τῆς 'Αλεξάνδρειας, μετὰ τὸν οἰκισμό τῆς ἀπ' αὐτοῦς, τὸ 1815. 'Ἐνα ἀπὸ τὰ θεμελιώδη κρηματίσματα τῶν ἐπι μέρων κεφαλαίων, ἀποτελεῖ καὶ ἡ ἱκανότης τοῦ συγγραφέα ν' ἀναβιώνῃ ἐποχές, πρόσωπα, καταστάσεις, μὲ κλίσεις κι' εὐστακὸς χαρακτηρισμούς, μὲ κλειδίαι ἐ-

ποσησιαμὸν ἀπὸ κείμενα τῶν ηγετικῶν μορφῶν — θρησκευτικῶν κυρίως — καὶ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦς, ἀπονεύοντας τὸν δίκαιο ἔπαινο στοῦς ἐρευνητὲς ἐκείνους — ὅπως ὁ καθηγητὴς κ. Μανουῆσας — ποῦ μοχθοῦν νὰ φέρουν στὴ δημοσιότητα, ἀγνωστα ἔγγραφα τῶν διαφορῶν ἀρχείων τῆς Ἰταλίας, φωτίζοντας, ἔτσι, ἀπὸ φηριζόμενες πλευρὲς τὴν ἱστορία τοῦ Πατριαρχείου 'Αλεξάνδρειας, ὁλλων Πατριαρχείων καὶ τοῦς πολυμέτρητους ἀγῶνες τοῦ ὑπόδουλου Γένους. Γιὰ τὸν Καβάφη ἔχουν γραφῆ, ὅπως εἶναι γνωστὸ, πολλὰ βιβλία, ἀμέτρητα ἀρθρα, πραγματείες, κριτικὲς μελέτες. Μολοντί, ὅμως, ἡ παγκόσμιας τώρα ἀκτινοβολία μορφῆ του καταλαμβάνει ἕνα μέρος — σημαντικώτατο, βέβαια — τοῦ ἄλου διόλου, καὶ ὁ εἰδικὸς καὶ ὁ ἐπαρκὸς πληροφορημένος καὶ ὁ μέσος ἀναγνώστης, χαίρονται τὴν πολυπλευρὰ ἐπιτυχημένη διαπραγμάτευσι τῶν ποικίλων στοιχείων, ποῦ τὸ καθένα προσφέρει τὴ συμβολὴν του στὴ μοναδικὰ δημιουργία ἑνὸς τόσο προσωπικοῦ καλλιτέχνη. Μὲ τέλεια κατοχὴ τῶν ἐπι μέρους θεμάτων, μὲ ἀποφυγὴ ἐξεζητημένων καὶ βαρετῶν πιά ἐρμηνευσῶν γιὰ τὴς πηγῆς τοῦ Καβαφικοῦ δράματος, μὲ παραδοχὲς ἡ ἀπορρίψεις ἀπόψεων παλαιότερων μελετητῶν, καθὼς καὶ μὲ προδολὲς προσωπικῶν κρίσεων κατορθώνει νὰ δημιουργήσῃ ὁ κ. Χατζηφώτης τὴν ἰδιαίτιστα ἀτμόσφαιρα μῆσα στὴν ὁποία κινήθηκε ἡ ποίησι τοῦ ἰδιόρρυθμου 'Αλεξάνδρινου, νὰ μᾶς μεταγγίσῃ τὴν ἀνθρώπινη οὐσία τῆς, τὴν τραγικότητα τῆς, τὴ διαδρωτικὰ διειδυτικὰ γοντεία καὶ ὑποδλητικὴ τῆς ἐπέκτασι. Κι' ὅλα αὐτὰ, καθὼς καὶ τὰ διαφορὰ στοιχεῖα, ποῦ ἀνάγονται ἀπὸ γενεαλογικὸν τοῦ δέντρο τ.κ.κ., τὴν κοσμικότητα του κ.λ.π., τὰ ἐκθέτει μὲ τὸν μεσὸ ἐκείνου φιλολογικὸ, κριτικὸ καὶ αισθητικὸ ὀπλισμό, ποῦ δὲν καταδέχεται νὰ καταρῆσῃ σὲ βαρῦγδοῦς ἐπιδείξεις στείρας («σοφίας») ἢ σὲ φραστικὰ πυροτεχνήματα, ἀλλὰ διατυπώνεται μὲ οὐσιαστικὰ ἀπλότητα καὶ σαφὴνεια κρυσταλλίνη. Τὴν ἐπιτυχία τοῦ («Καβάφης») τοῦ ἰδιαίτερα τὴν τονίζει καὶ ἡ κ. Χαρικλεία Βαλιέρη, τὸ γένος Καβάφη, ποῦ τὴν ἐπιστολὴ τῆς τὸ δρῖσκει ὁ ἀναγνώστης ἀπὸ ἐξῴφυλλο τοῦ βιβλίου. Θὰ 'θελα νὰ παρατηρήσω, ὅτι καλὸ ἔσταν ν' ἀφιέρωνε ὁ συγγραφέας κι' ἕνα ἰδιαίτερον κεφάλαιο στοῦς μὴ 'Αλεξάνδρινους μελετητὲς καὶ κριτικούς τοῦ Καβάφη — δίκους μὲ ἡ ἔνους. Καὶ προσθετὰ καὶ μὴ ἀντιρροπῆ μου στὴ γνώμη του, ὅτι ἡ Καβάφης, μὲ τὸ μικρὸ ποσοτικὸ κριτικὸ ἔργο του, προσέφερε στὴ γραμματεία μῆσα κείμενα, πῶ μεσὸ καὶ οὐσιαστικὰ ἀπὸ πολλῶν συστηματικῶν κριτικῶν μας), θὰ ἔνοιῶ, ἀσφαλῶς, ἐκείνους μῆλλον, ποῦ

λεῖχουν, ποῦ λιβαρίζουν μέχρις ἐβδόμου οὐρανοῦ τοῦς ἐπὴρμένους, ποῦ, συνήθως, μόνοι τοῦς καταβαθαίνουν ὅ,τι «βαθυτοκάστοι» γράφουν ἡ αὐτοῦς, ποῦ φαντάζονται, πῶς ἔχουν ἡγετικὴ μορφῆ, ἐπιανώνται δὲ περιρμήματα. Στὴν 'Αλεξάνδρινὴν του περιρμήσασαι ὁ κ. Χατζηφώτης δὲ μπορούσε νὰ ἔχασαι τὸν πρωτοπόρο κριτικὸ Δ. Ζαχαριάδη. Μᾶς χαρίζει ἕνα ζωντανὸ πορτραῖτο του, ποῦ πηγάει ἀπ' τὴ γνώσι τοῦ ἔργου του κι' ἀπ' τὴν ἐκτιμῆσι στὴν ἀκεραιότητα τῶν πεποθήσεων καὶ τῶν ἰδεῶν του — κριτικῶν, αισθητικῶν, κοινωνικῶν. Πραγματικά, ἔσταν εὐχὴς ἔργο νὰ εἶχαμε σ' ἕνα τόμο ὅλα τὰ κείμενα ἑνὸς τόσο ὀυδερούς, ἐντιμου καὶ ὀλοκληρωμένου κριτικοῦ. Καὶ σὸ «σκολιαστὸ τοῦ Καβάφη» ἡ Σαργιάννη ἀφιερώνει μὴ γερὰτὴ δικαιολογημένη ἐκτιμῆσι καὶ ἀγάπη μελέτη, ποῦ ἀναφέρει τὸν ἐπισημῶνα καὶ σὸ μελετητὴ τοῦ Καβαφικοῦ ἔργου, ποῦ εὐστακα ἀπέφυγε τὴς ἀποτυχημένες ἀπόπειρες πολιτικοποιήσεως καὶ κοινωνικοποιήσεως πολλῶν Καβαφικῶν ποιημάτων ἀπὸ ἄλλους ἐρμηνευτὲς τοῦ ἔργου τοῦ 'Αλεξάνδρινου ποιητῆ. Ἡ φιλολογικὴ ἱκανότης, ἡ ἐρευνητικὴ διάθεσι καὶ ἐπιμονὴ γιὰ τὴν ἀνεύρεσι τοῦ σωστοῦ, μῆσα ἀπὸ διασταυρούμενες ἀπόψεις, διαφάνεται πᾶρεστατα ἀπὸ κεφάλαιο «ὁ συγγραφέας τοῦ πρώτου ἀντικαβαφικοῦ λιβέλλου», ποῦ, τελικὰ, ἀποδεικνύει, ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν ποιητὴ Πέτρο Μάγνη, ἀποδίδοντας, ὅμως, μὲ ἀντικειμενικότητα κι' εὐσυνείδησι καὶ τὰ τοῦ Καίσαρος τῶ Καίσαρι... Οἱ δεσμοὶ τοῦ μεγάλου Σκιαθιτῆ δημοματογράφου μὲ τὴν 'Αλεξάνδρεια, ἐξιστοροῦνται συστηματικά ἀπ' τὸ μελετηρὸ συγγραφέα, ποῦ δίνει στὸ ἴδιο κεφάλαιο καὶ τὴ λαμπρὴ ἱστορία τῶν 'Αλεξάνδρινων περιρμῶν. Καὶ εἶναι γνωστὸ, πόσο ἐρευνητικὴ ἐπιβρασι εἶχαν τὰ τελευταία ἔτη ἐξέλιξι τῆς καθολικῆς ἑλληνικῆς γραμματείας. Τὸ πολυπλευρὰ ἐνδιαφέρον αὐτὸ βιβλίου τοῦ κ. Χατζηφώτη, ποῦ περιεχέει διαφορετικῆς ὕψης μελετήματα καὶ ποῦ ἀνασταίνει τὴν πολύτιμη καὶ πολυστοιχὴν προσφορὰ τῆς 'Αλεξάνδρειας στὴν ἑλληνική, στὴν βυζαντινὴ, στὴν περιοδὸ τῆς ὑποδουλώσεως τοῦ Γένους καὶ στοῦς κατοπινοῦς χριστιανούς, τελειώνει μ' ἕνα βαθύτατα συγκινητικὸ, ποιητικὸ, θάλαγα, κείμενο, ποῦ ἀναφέρεται πῶ ὄχι τόσο στὴν ὤμότητα τοῦ πραγματικοῦ παρόντος, ὅσο σὸ ἔθνικὸ, πνευματικὸ, κοινωνικὸ, κοσμικὸ, οικονομικὸ ἐκείνου ἄλλοτε, ποῦ παίρνει λεπτὴ πρόκειται ὄνειρου, ρεμβασμοῦ, ἀναπολήσεως καὶ τὴ βαρῦπτητα μῆς ἀνεπεύλωτης ὄδους.